

Dejateľ slovenského školstva – Ondrej Caban (1813 – 1860)

PETER CABAN, Rímskokatolícka cyrilometodská fakulta UK, Bratislava

Teologický inštitút, Banská Bystrica – Baďín

Osoba národného dejateľa Ondreja Cabana (1813 – 1860) je v súčasnosti pomerne málo známa, čo môže byť dané aj tým, že v období predošlých rokov sa literárni autori podobného zamerania a druhu činnosti len zriedkakedy uvádzali a boli predstavovaní vo svojej plnosti v encyklopédiách, odborných časopisoch či knihách. Chcem čiastočne zaplniť túto medzeru, a to aspoň v pohľade na Ondreja Cabana a predstaviť ho nielen ako akéhosi okrajového autora a bojovníka za práva Slovákov, ale aj ako človeka s morálnym profilom.

Slovensko v 19. storočí bolo včlenené do mnohonárodnostného uhorského štátu, kde Slováci nemali špecifické privilégia. Územie, ktoré sa označovalo pojmom Horné Uhorsko, tvorilo od roku 1526 s Rakúskom monarchiu a na jej čele stál cisár František I. (1792 – 1835). V roku 1867 došlo k rakúsko – maďarskému vyrovnaniu a následok toho sa prejavil potlačením akýchkoľvek literárnych či národných aktivít Slovákov. V živote sa preferoval maďarský jazyk, a tým vlastne Slovákom hrozilo úplné pomadžarčenie. Dokonca uhorský snem vyhlásil maďarčinu za jediný úradný jazyk v celom Uhorsku. Slováci prežívali ťažký národnostný útlak, ktorý vyvrcholil koncom 19. storočia.

Situácia v slovenskom školstve a vo vzdelávaní bola v 19. storočí poľutovaniahodná. Zákonodarne sa školstvo riadilo reformou Márie Terézie z roku 1777 Ratio educationis, ktoré bolo v roku 1781 doplnené riadením Proiectum Budense, ktoré nariaďovalo viac dbať o dodržiavanie pravidelnej školskej dochádzky detí. V roku 1809 reformu Ratio zrevidovali, a tým vzniklo tzv. druhé Ratio educationis, ktoré vymedzovalo delenie škôl na: – triviálne (na dedinách), – hlavné (v mestách), – tzv. normálne (v územno-správnych celkoch). Mali tri stupne: gramatický, humanitný a akadémia. Všetky školy boli prevažne cirkevné, a to obidvoch konfesií. V roku 1851 bola vykonaná vtedajším ministrom školstva Levom Thumom reforma stredného a vyššieho katolíckeho školstva podľa vzoru rakúskeho školského organizačného poriadku z roku 1849. Gymnázia boli rozdelené na tzv. vyššie (mali osem tried) a nižšie (štyri triedy). Nôvum v školskom vzdelávaní bolo založenie reálnych škôl (reálky),¹ v ktorých vzdelanie trvalo šesť rokov.² Existencia vysokých škôl na území Slovenska bola nasledovná: V Bratislave pôsobila od roku 1786 z Trnavy preložená Kráľovská akadémia a v Banskej Štiavnici Banská a lesnícka akadémia (založená 1763). Od roku 1777 pôsobila v Košiciach afilovaná filiálka univerzity v Budíne, ktorá mala filozofickú a právnickú fakultu. V roku 1875 založili v Košiciach poľnohospodársku akadémiu. Mesto Prešov malo právnickú akadémiu.³

¹ Porov.: Školské reformy a snahy o presadzovanie slovenských národných záujmov v školstve. In: Dejiny Slovenska, zv. 3. Bratislava 1992, s. 248 – 252.

² Porov.: MESÁROŠ, J.: Kultúrne pomery Slovákov v období Bachovho režimu. In: Dejiny Slovenska, zv. 3. Bratislava 1992, s. 249.

SEDLÁK, P.: Hnutie spolkov striezlivosti na Slovensku v rokoch 1844 – 1874. Prešov 1998, s. 14 – 17.

³ Fungovala pri evanjelickom kolégiu od roku 1815, s prerušením v rokoch 1848 – 1861.

Ani existencia vymenovaných vysokých škôl nestačila na pokrytie aktuálnej potreby vzdelaných ľudí na území dnešného Slovenska, a preto vyššia vzdelanosť na Slovensku v krajnej miere absentovala.

K hmotnej biede slovenského človeka prispieval aj slabo rozvinutý priemysel. Zlé sociálne postavenie obyvateľstva vyhroutil ešte viac v roku 1822 výnos o zvýšení daní, pričom sa obecným richtárom povolilo robiť exekúcie tých, ktorí nemali vyrovnané daňové poplatky. Do toho prišiel roku 1830 veľký hlad a následne po ňom kríza spojená s viacerými vzburami (Spiš, Šariš, Zemplín...). Ľudia odmietali práce na panských majetkoch, napádali šľachtické dvory, vyhánali stoličných úradníkov a lekárov (Trebišov, Vranov), čo štátna vrchnosť riešila radikálnym spôsobom. Vzbúrené obce museli potom znášať ťarchy náhrad spôsobených hospodárskych škôd.⁴ Tieto nepriaznivé sociálno-ekonomické pomery nútili obyvateľstvo k migrácii. V takomto prostredí pôsobil Ondrej Caban.

Ondrej (Andrej) Ambróz Caban sa narodil dňa 7. decembra 1813 v obci Selce⁵ pri Banskej Bystrici vo vtedajšej zvolenskej župe⁶ (v súčasnosti okres Banská Bystrica⁷). V Štátnom oblastnom archíve (ŠOBA) v Banskej Bystrici sa nachádza historická matrika pokrstených selčianskej farnosti z čias narodenia Ondreja Cabana. Táto matrika má 415 strán (v jednom zväzku) a zahŕňa v sebe zoznam pokrstených katolíkov vo farnosti Selce (Szelec) v rokoch 1769 – 1885.⁸ V nej sa na strane 13 nachádza zmienka o Ondrejovi Cabanovi. V kolonke Annus, mensis et dies sa nachádza dátum 7. Decembris; baptizans – idem – parochus loci (farár miesta), qui supra (ako vyššie) t. j. Adamus Veszelý. Pri krste dostal Caban dve mená: Andreas Ambrosius (Ondrej /Andrej/ + Ambróz), pričom na tej istej strane je dolu uvedená hviezdička s poznámkou „*Svojho času farár v Komjaticiach*“.⁹

⁴ SEDLÁK, P.: Hnutie Spolkov striedlivosti na Slovensku v rokoch 1844 – 1874. Prešov 1998, s. 17 – 19.

⁵ DRAGÚŇ, M.: Ondrej Caban, 1860 – 1990. Komjatice 1990, s. 2.

HUDÁK, J.: Andrej Caban, ideológ Radlinského skupiny. Viera a život, 1993, č. 3, s. 271.

HUDÁK, J.: Oneskorená spomienka na Ondreja Cabana. Vlastivedný časopis, 1968, č. 2, s. 81.

HAJNALA, P.: Ondrej Caban – národný buditeľ. Krajský hlásnik, 1999, č. 1, s. 7.

GÁLIK, J.: Širil svetlo poznania, prebúdzal ducha národa. Nový nitriansky hlas, 1991, č. 16, s. 5.

JANEK, J.: Slovenský Pestalozzi. Slovenský denník, 1990, č. 13, s. 5.

Encyklopédia Slovenska, zv. 1. Bratislava 1977, s. 299.

Porov.: PRIKRYL, L., V.: Caban Andrej. In: PAŠTEKA, J., Dr., spolu s autorským kolektívom: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava 2000, s. 177.

Slovenský biografický slovník, zv. 1. Martin 1986, s. 360.

PODHOREC, S. – GÁLIK, J.: Komjatice 1256 – 1991. Komjatice 1991, s. 28.

RIZNER, Ľ. V.: Bibliografia písomníctva slovenského ..., zv. 1. Turčiansky svätý Martin 1929, s. 233.

VOPRAVIL, J.: Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře. Praha 1973, s. 446.

⁶ RIEGER, F. L.: Slovník naučný. Knižne Praha 1860 – 1890; 12 dielov. LAMS Martin, signatúra C 26, bez strán.

⁷ Nesprávne píšú niektorí autori, že v okrese Zvolen – napr.: Práca, 1973, č. 28, s. 7; Ľud, 1983, č. 288, s. 5. Môžu si myliť dve obce – Selce a Sielnicu, ktorá je v okrese Zvolen.

⁸ Pričom na prednej strane je uvedený rok 1886, zv. 1.

⁹ Matrika pokrstených farnosti Selce 1768 – 1886. Banská Bystrica, ŠOBA, zv. 1, s. 113.

Miestom Cabanovho narodenia sú Selce (Szelec), náboženstvo uvedené v matrike je katolícke – cath. Ako rodičia sa uvádzajú Martinus Czaban a Maria Mesík, pričom priezvisko Mesík je v matrike dopísané ceruzkou. Cabanovi rodičia boli sobášení 21. novembra 1802, čiže ich syn Ondrej Caban sa im narodil po jedenástich rokoch manželstva. Ako krstní rodičia sú v matrike zapísaní Thomas Petyko a Maria Veresh. Tomáš býval v Selciach, kým krstná matka Mária v Šáľkovej.¹⁰ Otec Ondreja Cabana – Martin Caban sa takisto narodil v Selciach. Už jeho otec bol vozatajom a v jeho šľapajách pokračoval i Martin, ktorý sa neskôr stal krajovým povozníkom. Zaujímavé je, že študoval teológiu, ktorú bol nútený opustiť kvôli smrti svojho otca a prevziať veľké hospodárstvo. Potom sa stal známym povozníkom¹¹, dovážajúcim podľa súdobých správ tovar kupcov z Viedne do banských miest, ale i do vzdialeného Terstu. Bol známy ako „latinský vozár“, lebo ovládal niekoľko cudzích rečí.¹² Stal sa národne uvedomelým Slovákom, čo badáme aj z toho, že si predplácal slovenské noviny a časopisy.¹³ Martin Caban bol aj klasickým prispievateľom do Lichardovej Domovej pokladnice,¹⁴ napríkladielom Pamiatka spravdivého zostane požehnaná.¹⁵ O matke Ondreja Cabana Márii rod. Mesíkovej a existencii, resp. počte Cabanových súrodencov nemáme spoľahlivé historické správy.

Prvá cesta za školským vzdelaním viedla Ondreja Cabana do neďalekého mesta Banská Bystrica, kde absolvoval ľudovú školu a študoval na gymnáziu. Potom pokračoval v štúdiách v Leviciach a v Ostrihome.¹⁶ Katolícku teológiu začal študovať v roku 1828 v Trnave.¹⁷ Tu v prostredí seminára duchovne dozrieval a zároveň sa upevňovalo jeho kňazské povolanie vedúce k službe. Už počas štúdií sa snažil písať básne, ale aj kratšiu prózu.¹⁸ V školách sa Caban javil ako pilný i vtípny¹⁹ žiak s umeleckými sklonmi. Teologické štúdium dokončil Ondrej Caban v roku 1834.²⁰ V nasledujúcich mesiacoch si osvojoval vedomosti z oblasti cudzích jazykov²¹ a civilného práva. Keďže nespĺňal kánonický vek potrebný pre prijatie presbyterátu, musel na kňazskú vysviacku čakať približne dva a pol roka po ukončení základných teologických štúdií. V tom čase hodlal

¹⁰ Porov. tamže.

¹¹ Tzv. špeditérom.

¹² RIEGER, F. L.: Slovník naučný. LAMS Martin, signatúra C 26, bez strán.

¹³ PODHOREC, S. – GÁLIK, J.: Komjatice 1256 – 1991. Komjatice 1991, s. 28.

GÁLIK, J.: Šíril svetlo poznania, prebúdza ducha národa. Nový nitriansky hlas, 1991, č. 16, s. 5.

¹⁴ Porov.: PODHOREC, G.: Národa svojho Milovník. Katolícke noviny, 1978, č. 49, s. 5.

¹⁵ Domová pokladnica 1847, č. 1, s. 187 – 88.

¹⁶ Porov.: Slovenský biografický slovník, zv. 1. Martin 1986, s. 360.

Encyklopédia Slovenska, zv. 1. Bratislava 1977, s. 107.

CABAN, P.: Spolky striezlivosti na území Banskobystrickej diecézy. Banská Bystrica 1999, s. 12.

¹⁷ RIEGER, F. L.: Slovník naučný. LAMS Martin, signatúra C 26, bez strán.

¹⁸ Porov. K. L.: Buditeľ a organizátor. Práca, 1973, č. 28, s. 7.

Pseud. (ík.): Andrej Caban. Ľud, 1983, č. 288, s. 5.

¹⁹ Kázeň, ktorú pri pohrebe prevelebného pána Ondreja Cabana, farára komjatického, v chráme sv. Alžbety dňa 5. mája 1860 držal Gabriel Paulík, farár tótmederský. Budín 1860, s. 2.

²⁰ Slovenský biografický slovník, zv. 1. Martin 1986, s. 360.

²¹ Celkovo ovládal osem rečí. Porov.: PRIKRYL, E. V.: Caban Andrej. In PAŠTEKA, J., Dr., spolu s autorským kolektívom: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava 2000, s. 177.

zavŕšiť svoje štúdium práva doktorátom, avšak táto jeho túžba ostala nenaplnená vzhľadom na jeho slovenské národné uvedomenie. Dňa 22. februára 1837 bol Ondrej Caban v Ostrihome ordinovaný na kňaza.²² 2. mája 1844 sa stal Ondrej Ambróz Caban farárom v Komjaticiach²³ a bol ním až do svojej smrti.

Riegrov Slovník naučný píše o Ondrejovi Cabanovi, že horlil horlivosťou za všetko dobré.²⁴ Pritom sa oddane zastával práv svojho národa (napr. v roku 1846 ako vyslanec spolku Tatrín v kráľovskej rade v Budíne). Ondrej Caban patril k tým dejateľom, ktorí sa priklonili k Štúrovmu zavedeniu stredoslovenského nárečia za spisovnú slovenskú reč, k čomu v nemalej miere prispel aj jeho stredoslovenský pôvod.²⁵ O kňazovi Ondrejovi Cabanovi sa hovorilo, ale i napísalo, že patril medzi **najvzdelanejších mužov Slovenska**.²⁶ Ovládal jazyky: slovenský, maďarský, nemecký, latinský, francúzsky, poľský, ruský a chorvátsky slovom i písmom.²⁷

Pamätný revolučný rok 1848, ktorý sa odrazil v celej Európe, sa dotkol aj života Ondreja Cabana. Sám v Memorabiliách píše o parížskom povstaní roku 1848 a následných košúťovských nepokojoch v Uhorsku. Podľa neho tieto zmeny viedli k záhube monarchie a neboli ani na osoh cirkvi.²⁸ Pod ochranným štítom maďarskej národnosti (pod vedením Košúta, Batthanyiho a i.) sa mnohí snažili byť spojivami s parížskymi revolučnými elementmi, čo sice prestížne bolo honorované, ale vo vnútri to bolo na škodu národa i cirkvi. Následkom toho sa mnohí Slováci začali maďarizovať i kalvinizovať. Caban ako uvedomelý Slovák stál v prvých šíkoch v boji za národné práva Slovákov.

10. mája 1848 vystupoval Caban v ľudovom zhromaždení v Nitre, kde verejne pranie-roval praktiky maďarizácie a vystríhal pred zneužitím „bratstva“ v nitrianskej župe. Tohto zhromaždenia sa ľudia zúčastnili v pomerne hojnom počte a Cabanov prejav sa Slovákom zhodne páčil, avšak mal pre Cabana neblahé následky. Krátko po tom ho čakalo na fare

²² PODHOREC, S., GÁLIK, J.: Komjatice 1256 – 1991. Komjatice 1991, s. 28.

RIEGER, F. L.: Slovník naučný. LAMS Martin, signatúra C 26, bez strán.

Ondrej Caban 1813 – 1860. Samizdat. Komjatice 1969, s. 1.

PRIKRYL, L., V.: Caban Andrej. In PAŠTEKA, J., Dr., spolu s autorským kolektívom: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava 2000, s. 177.

²³ Porov.: DRAGÚŇ, M.: Ondrej Caban, 1860 – 1990. Komjatice 1990, s. 3.

HUDÁK, J.: Ondrej Caban, ideológ Radlinského skupiny. Viera a život, 1993, č. 3, s. 271.

HUDÁK, J.: Oneskorená spomienka na Ondreja Cabana. Vlastivedný časopis, 1968, č. 2, s. 81.

HAJNALA, P.: Ondrej Caban – národný buditeľ. Krajský hlásnik, 1999, č. 1, s. 7.

GÁLIK, J.: Širil svetlo poznania, prebúdzaľ ducha národa. Nový nitriansky hlas, 1991, č. 16, s. 5.

GÁLIK, J.: Ondrej Caban. Planéta škola, 1999/2000, č. 3, s. 4.

Encyklopédia Slovenska. Bratislava 1977, s. 299.

Slovenský biografický slovník, zv. 1. Martin 1986, s. 360.

Pedagogická encyklopédia Slovenska, zv. 1. Bratislava 1984, s. 107.

²⁴ RIEGER, F. L.: Slovník naučný. LAMS Martin, signatúra C 26, bez strán.

²⁵ HUDÁK, J.: Oneskorená spomienka na Ondreja Cabana. Vlastivedný časopis, 1968, č. 2, s. 81.

²⁶ HUDÁK, J.: Ondrej Caban, ideológ Radlinského skupiny. Viera a život, 1993, č. 3, s. 272.

²⁷ HAJNALA, P.: Ondrej Caban – národný buditeľ. Krajský hlásnik, 1999, č. 1, s. 7.

PODHOREC, G.: Národa svojho Milovník. Katolícke noviny, 1978, č. 49, s. 5.

HUDÁK, J.: Ondrej Caban, ideológ Radlinského skupiny. Viera a život, 1993, č. 3, s. 272.

²⁸ CZABAN, A.: Memorabilia Parochiae Komjáth sub Andrea Czaban ab anno Domini 1844; slovenský preklad: CABAN, O.: Pamäti. Komjatice 1998, s. 45.

v Komjaticiach rozhodnutie o zatknutí a jeho výkonom bol poverený pán František Kamanhazy, ktorý údajne sám prostredníctvom pána Vektorisa, farára v Sobotišti, oznámil Cabanovi hroziace nebezpečenstvo a odporučil mu, aby sa zdržiaval mimo komjatickej fary. Ondrej Caban hneď popálil rôzne slovenské vyhlásenia a rukopisy, ktoré mohli obsahovať kontramadžarský nádych. Caban sa stal osobitne podozrivým pre národné uvedomenie Slovákov, keď Srbi a Chorváti začali zbraňami bojovať proti Maďarom. Caban píše, že mu dokonca sami Komjaticania a niektorí kňazi strojili nepriateľské útoky voči jeho osobe.²⁹ V septembri 1848 vystupoval Ondrej Caban u františkánov v Nových Zámkoch, obhajujúc slovenčinu ako úradný jazyk v nitrianskej stolici. Na 24. novembra 1848 bol Caban predvolaný na župný úrad do Nitry, kde pred nitrianskym županom obhajoval svoju nevinu, a tak nebol súdne zaistený. 28. októbra 1848 bola Viedeň dobytá cisárskymi vojskami a Maďari boli porazení pri Schwechate. Najvyšší veliteľ cisárskeho vojska – generál Windischgrätz tiahol s víťazným cisárskym vojskom, aby úplne porazil Maďarov. Čoskoro po obsadení Bratislavy oslobodil od vzbúrencov Trnavu a smeroval ku Komárnu a pokúšal sa o jeho podrobenie. Sotva mohli byť v tejto situácii Komjatice pokojné, zvlášť v súvislosti s príchodom rôznych gárd vojakov a súčasným označením Cabana za pansláva. Porazení vzbúrenci sa trikrát dostali do Komjatíc, kde vylomili vráta pred farskou budovou a ohrozovali aj patronátne sídlo. Do Komjatíc prichádzali cisárske (6. 1. 1849) i maďarské (10. 1. 1849) vojská s patričným ozbrojením, keďže Komjatice boli tranzitným mestom.³⁰ Táto Cabanova pronárodná angažovanosť vyvolala u vládnych úradníkov nenávisť. 20. apríla 1849³¹ bol Ondrej Caban nútený zachrániť sa útekom pred maďarskými žandármami z komjatickej fary, a to nezvyčajným spôsobom: Komjaticania ho vyviezli z fary v tzv. susáku (v bedni na múku) pod kopou hnoja von z fary, keď do fary vtrhli maďarskí žandári. Po nich zostala pamiatka v komjatickej fare – dvere do Cabanovej pracovne boli prepichnuté na dvoch miestach.³² Caban utiekol do Viedne a zastával úrad vojenského kaplána³³ medzi Chorvátmi v táborovej nemocnici jedného pluku cisárskeho vojska v Laxemburgu. Svoj plat za túto službu venoval vdovám po padlých vojakoch.³⁴ Po utíchnutí revolučných nepokojov sa kňaz Ondrej Caban vrátil z Viedne naspäť do Komjatíc – do svojej farnosti. Tu pokračoval v pastoračnej a osvetovej práci. Naďalej sa zastával slovenských národných práv a bol aktérom viacerých slovenských spolkov.

Ondrej Caban niekoľko rokov trpel na pľúčne ochorenia, čo neprispievalo k vitalite jeho celkového zdravotného stavu. Roky ubiehali, sil Cabanovi ubúdalo a jeho pozemský život sa chýlil ku koncu. Ondrej Caban zomrel na ochorenie pľúc³⁵ dňa 2. mája 1860³⁶ v Komjaticiach vo veku nedožitých 47 rokov.

²⁹ Tamže, s. 47.

³⁰ Porov. tamže, s. 46 – 52.

³¹ Riegrov Slovník naučný spomína rok 1848.

³² GÁLIK, J.: Šíril svetlo poznania, prebúdza ducha národa. Nový nitriansky hlas, 1991, č. 16, s. 5.

³³ Porov.: PRIKRYL, E., V.: Caban Andrej. In: PAŠTEKA, J., Dr., spolu s autorským kolektívom: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava 2000, s. 177.

³⁴ Porov.: Riegrov Slovník naučný. LAMS Martin, signatúra C 26, bez strán.

³⁵ Pravdepodobne na tuberkulózu. Porov.: *Matricula defunctorum parochiae Komjath, annus 1860*, N. 35, s. 232.

Smútočný príhovor predniesol Cabanov prvý kaplán Gabriel Paulik, vtedajší tótmederský farár. Táto jeho kázeň vyšla aj tlačou.³⁷ Vo svojej kázni nad hrobom Ondreja Cabana charakterizoval Cabanovu kňazskú osobnosť, jeho životné postoje a duchovno-národnú zaangažovanosť. O Cabanovi sa vyjadruje, že bol „krásnym kvetom“ života, ale tento kvet bol nevďačnosťou pošliapaný.³⁸ Paulik tu spomenul kolobeh Cabanovho života, zvlášť jeho pôsobenie ako komjatického farára, literáta a pedagóga v zmysle životnej pravdy a múdrosti. Povedal: „*Hľa, toto bol náš farár: kňaz múdry, pobožný, horlivý, pracovitý, panenskej čistoty, vrúcny milovník rodu svojho, hájiteľ utláčanej pravdy, obzvlášte jestli sa chudoby týkala, každému od srdca povedal a neznal sa žiadnemu podlizovať...*“³⁹ Cabanov pohreb bol aj istým druhom národnej manifestácie uvedomelých Slovákov.⁴⁰

O smrti Ondreja Cabana existuje zápis v matrike zomrelých (*Matricula defunctorum*) komjatickej farnosti⁴¹ na strane 232 v 16. riadku pod poradovým číslom 35. Spomína sa tu Cabanov deň smrti,⁴² jeho meno *Andreas Czaban* a funkcia. Miesto bydliska je uvedené číslo domu 9, vek úmrtia 46,5 roka, ako príčina smrti je uvedená tuberkulóza. Podľa matriky bol Ondrej Caban zaopatrený sviatosťami, pochovaný na cintoríne v Komjaticiach v blízkosti kostola sv. Petra a Pavla archidiakonom Karolom B. V poznámke je uvedené, že Caban bol sedem rokov kaplánom a šestnásť rokov farárom v Komjaticiach.⁴³

Cabanovu smrť sledovalo aj uvedomelé Slovensko. Príslušníci obidvoch konfesíí prijali jeho smrť ako veľkú stratu, lebo Caban bol skutočnou hviezdou prvej veľkosti.⁴⁴ Ohlas, ktorý vyvolala jeho smrť, bol taký veľký,⁴⁵ že to bolo na prvý pohľad až neskutocné a pritom všetci vo svojich nekrológoch zdôrazňovali, že národ postihla veľká stra-

³⁶ Ondrej Caban 1813 – 1860. Samizdat. Komjatice 1969, s. 2 – tu však neznámy autor uvádza dátum Cabanovej smrti na **4. máj 1860**.

³⁷ Kázeň, ktorú pri pohrebe prevelebného pána Ondreja Cabana, farára komjatického, v chráme sv. Alžbety dňa 5. mája 1860 držal Gabriel Paulik, farár tótmederský, Budín 1860.

³⁸ Porov. tamže, s. 2.

³⁹ Porov. tamže, s. 7.

⁴⁰ Porov.: KL.: Buditeľ a organizátor. Práca, 1973, č. 28, s. 7.

⁴¹ Porov.: *Matricula defunctorum parochiae Komjath, annus 1860*, N. 35, pag. 232.

⁴² *Dies obitus 2. Maius*

⁴³ Porov.: *Matricula defunctorum Parochiae Komjáth*, s. 232.

⁴⁴ Porov.: tamže, s. 207.

⁴⁵ Porov. HODŽA, M. M.: Volanie za Cabanom. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 16, s. 121 – 122.

HOLČEK, J.: Necrolog. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 18, s. 143 – 144.

Necrolog Ondreja Cabana. Sokol, 1860, č. 3, s. 23 – 24.

MIKLER: Trúchlospev Cabanovi. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 28, s. 217.

POLANOVIČ, J.: Z hrobu Ondreja Cabana. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 22, s. 169.

MIKLER: Hlasy zvečnelého Cabana k rodu slovenskému. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 27, s. 212 – 213.

DUMMÝ, M.: Báseň (Rečnená na requiem Cabanovom od mládeže slovenskej spoločnosti Prešovskej dňa 27. júna držanom). Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 28, s. 217 – 218.

J. S.: Z Baňskej Bystrice. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 26, s. 207 – 208.

Správa o Cabanovej smrti bola v Priateľovi školy a literatúry č. 17, 1860, s. 137.

K Cabanovej smrti sa vrátil ešte roku 1862 V. Pauliny-Tóth v Sokole, č. 4, s. 107 – 108.

ta. Rok 1860 spomínajú ako poznačený Cabanovou smrťou, čo je dôkazom, že žil v ich vedomí ako jeden z pilierov vtedajšieho slovenského života. Sledovali dokonca i jeho smrteľný zápas, informovali o ňom verejnosť. Koniec Cabanovho života sa im videl tragický, pretože zomrel v pomerne mladom veku.⁴⁶ Len Cabanovým postavením „sivej eminencie“⁴⁷ si vieme vysvetliť tento rozruch, vyplývajúci z jeho smrti. Veď neodišiel na večnosť ani nijaký veľmi známy literát či politický pracovník.

4. septembra 1927 študenti v Komjaticiach obnovili Cabanov hrob s osobitným nápisom. Na náhrobnom pomníku Ondreja Cabana v Komjaticiach, podľa jeho vlastného želania, je nápis s textom:⁴⁸ „*O JEŽIŠI NAJMILEJŠI! POPRAJ, OSLÁVENIE, HRIECHOV ODPUŠTENIE CZABAN ONDREJOVI TVOJMU KŇAZOVI, VERNÉMU SLŮHOVI, KTERÝ V 47 ROKU SVOJHO VEKU SKONAL 2-HO MÁJA ROKU 1860. Blahoslavení mrtví, ktorí v Pánu umierajú. Apoc. 14.13.*“⁴⁹ *Slov. buditeľu! Otroctvo dobou zhlodané padlo a teraz slobodní Ťa zdravíme. 4. IX. 1927. Študenti.*“⁵⁰ Pôvodné detailné znenie nápisu písma textu na hrobe je v súčasnosti (2002) potreté čiernou farbou a ťažko je čitateľná aj interpunkcia textu.

6. júla 1930 Spolok svätého Vojtecha z vďačnosti k Ondrejovi Cabanovi umiestnil na budovu farského úradu v Komjaticiach Cabanovu pamätnú tabuľu.⁵¹

Miestny odbor Matice slovenskej dal v roku 1990 inštalovať na miesto pri kostole svätej Alžbety v Komjaticiach bustu Ondreja Cabana.⁵² Busta na betónovom podstavci je z plastu a nesie nápis: *Ondrej Caban 1813 – 1860, MO MS 1990*. Autorom je Peter Machata.⁵³ Komjatické námestie nesie takisto od toho roku Cabanovo meno.⁵⁴ Na rohu námestia na dome č. 21 je pamätná tabuľa⁵⁵ (odhalená 8. septembra 1991), ktorá informuje okoloidúcich o osobnosti Ondreja Cabana textom: „*Námestie Ondreja Cabana 7.*

⁴⁶ HUDÁK, J.: Oneskorená spomienka na Ondreja Cabana. *Vlastivedný časopis*, 1968, č. 2, s. 80.

⁴⁷ HUDÁK, J.: Beletria pre ľud, slovenská moralistická próza v 50. a 60. rokoch 19. storočia. Trnava 1996, s. 118.

⁴⁸ Uvádzam súčasný text bez gramatických opráv.

⁴⁹ V knihe DRAGŮŇ, M.: Ondrej Caban, 1860 – 1990, Komjatice 1990, na strane 47 je nesprávne uvedené „*Apoz. 1Z, 13*“ s nepresným textom nápisu na hrobe Ondreja Cabana. Skoro všetci autori v texte nápisu na Cabanovom hrobe uvádzajú viaceré nepresnosti.

⁵⁰ Porov.: HAJNALA, P.: Ondrej Caban – národný buditeľ. *Krajský hlásnik*, 1999, č. 1, s. 7.

⁵¹ Porov.: DRAGŮŇ, M.: Ondrej Caban, 1860 – 1990. Komjatice 1990, s. 9.

HAJNALA, P.: Ondrej Caban – národný buditeľ. *Krajský hlásnik*, 1999, č. 1, s. 7.

Text na tabuľi: „*Tu účinkoval Ondrej Caban (1813–1860). Dobrý kňaz svojho ľudu a buditeľ slovenského národa. Jeho pamiatke venuje Spolok sv. Vojtecha 6. VII. 1930.*“ Porov. SOPKOVÁ, E.: Poznámky, údaje o O. Cabanovi, rukopis. Komjatice 2002, s. 1.

⁵² Porov.: SOPKO, F.: Doplnok k GARAJOVÁ, J.: Moja interpretácia článku Ondreja Cabana: Prechádzka po slovenských počiatkových školách. (dodatok na konci práce) Komjatice 2000, s. 25.

GÁLIK, J.: Ondrej Caban. *Planéta škola*, 1999/2000, č. 3, s. 5.

HAJNALA, P.: Ondrej Caban – národný buditeľ. *Krajský hlásnik*, 1999, č. 1, s. 7.

⁵³ Porov. SOPKOVÁ, E.: Poznámky, údaje o O. Cabanovi, rukopis. Komjatice 2002, s. 1.

⁵⁴ HAJNALA, P.: Ondrej Caban – národný buditeľ. *Krajský hlásnik*, 1999, č. 1, s. 7.

GÁLIK, J.: Ondrej Caban. *Planéta škola*, 1999/2000, č. 3, s. 5.

SOPKO, F.: Doplnok k GARAJOVÁ, J.: Moja interpretácia článku Ondreja Cabana: Prechádzka po slovenských počiatkových školách. (dodatok na konci práce). Komjatice 2000, s. 25.

⁵⁵ GÁLIK, J.: Ondrej Caban. *Planéta škola*, 1999/2000, č. 3, s. 5.

12. 1813 – 2. 5. 1860. Slovenský národný buditeľ, kňaz, mecén, pôsobil v Komjaticiach v rokoch 1837 – 1860. Pochovaný na miestnom cintoríne. Vďační občania, MO Matice slovenskej. Komjatice 1991.⁵⁶ Takisto Miestny odbor Matice slovenskej v Komjaticiach dal v roku 1994 zhotoviť kameňorytinu fotografie Ondreja Cabana.⁵⁷ 7. mája 1999 Ministerstvo školstva Slovenskej republiky prepožičalo základnej škole v Komjaticiach čestný názov: Základná škola Ondreja Cabana v Komjaticiach.⁵⁸ V Cabanovej rodnej obci Selce sa v súčasnosti nachádza pamätník a tabuľa na jeho rodnom dome.

Ondrej Caban sa od začiatku svojho pôsobenia angažoval aj na národnom poli, o čom svedčí Hodžov spis *Der Slovak*, kde bol Caban spomenutý v počte uvedomelých Slovákov. Viliam Pauliny-Tóth v roku 1862 venoval Cabanovi v Sokole životopisný portrét a zaradil tam Ondreja Cabana medzi štrnásť najvýznamnejších národovcov.⁵⁹ Roku 1839 sa Ondrej Caban stal ako prvý Slovák členom českého spolku Dědictví sv. Jana Nepomuckého v Prahe⁶⁰ a od roku 1850 Dědictví svatého Cyrila a Metoda v Brne. Od roku 1857 bol Caban členom prípravného výboru Spolku sv. Vojtecha.⁶¹

Cabanova verejná činnosť sa viaže najmä na spolok Tatrín, pretože Caban bol jeho „stálcom“ ešte pred „sednicou“ v Čachticiach 9. a 10. októbra 1847.⁶² Bol členom nitrianskeho výboru,⁶³ ktorý mal spolu s lipťovským výborom posúdiť Hodžovu encyklopédiu pre meštianske školy. Caban bol aj členom komisie,⁶⁴ ktorá mala definitívne určiť pravopis nového slovenského spisovného jazyka. Stal sa tiež členom tzv. druhej jazykovej komisie,⁶⁵ ktorá už však pre zánik Tatrína nepodala svoju správu. S Jurajom Holčekom bol dňa 8. septembra 1846 v Budíne u palatína vymáhať potvrdenie jeho stanov, ale miesto palatína prijal ich iba jeho syn Štefan, ktorý sa však k nim správal nie veľmi ústretovo.⁶⁶

Aktivita Ondreja Cabana neprestala ani po roku 1849. V máji roku 1851 cestoval do Banskej Štiavnice pravdepodobne za účelom zasiahnuť do Palárikovej záležitosti,⁶⁷

⁵⁶ Porov. SOPKOVÁ, E.: Poznámky, údaje o O. Cabanovi, rukopis. Komjatice 2002, s. 1.

⁵⁷ Porov. tamže.

⁵⁸ Porov.: TUŽINSKÝ, L.: Čestný názov základnej školy v Komjaticiach. Učiteľské noviny, 1999, č. 21, s. 3; GÁLIK, J.: Škola s čestným názvom. Nitrianske noviny, 1999, č. 20, s. 3.

⁵⁹ J. Hollý, L. Štúr, Š. Moyses, J. Francisci, O. Caban, J. M. Hurban, B. I. Dobrianski, K. Kuzmány, F. Madva, J. Tvrdý, J. Kollár, P. J. Šafárik, M. Rešetka, A. Sládkovič.

⁶⁰ Porov.: HUDÁK, J.: Andrej Caban, ideológ Radlinského skupiny. Viera a život, 1993, č. 3, s. 272.

⁶¹ Porov.: GÁLIK, J.: Šíril svetlo poznania, prebúdzal ducha národa. Nový nitriansky hlas, 1991, č. 16, s. 5.

⁶² Porov.: ŠKULTÉTY, J.: Národný duch slovenský v Novom Meste a jeho okolí pred prevratom. Slovenské pohľady, 1926, č. 10, s. 738.

⁶³ J. Ščasný, O. Caban, A. Radlinský, J. Holčák, J. Kalinčák, P. Kellner-Hostinský.

⁶⁴ K. Kuzmánya, S. Chalupka, O. Caban, S. B. Hroboň, L. Štúr, J. Kalinčák, F. Francisci, A. H. Škultéty, E. Gerometta, J. Plošic, S. Tomášik, S. Reuss.

⁶⁵ L. Štúr, O. Caban, E. Gerometta, J. Ščasný, C. Zoch, S. B. Hroboň, M. Hattala.

⁶⁶ HUDÁK, J.: Andrej Caban, ideológ Radlinského skupiny. Viera a život, 1993, č. 3, s. 272.

⁶⁷ Možno predpokladať, že Ján Palárik sa na jeho radu podriadiť cirkevnej vrchnosti v Ostrihome a prijal redigovanie Katolíckych novín po Š. Klemповi. Spolok sv. Štefana v Pešti popri maďarskom náboženskom časopise Katolikus Néplap a nemeckom Der katholische Christ začal na konci roku 1849 vydávať aj slovenské, bernolákovčinou písané Katolícke noviny, ktoré redigoval Š. Klempa. Podľa arcibiskupského obežníka ich mala odoberať každá slovenská farnosť. J. Palárik, ktorému re-

kde sa stretol s tamojšími národovcami, predovšetkým so S. Ormisom. Tomu 16. 5. 1851 dal peniaze na založenie Podsitnianskeho spolku na vydávanie lacných školských kníh.

V júli 1852 sa u Ondreja Cabana uskutočnila ďalšia porada mladých slovenských katolíckych intelektuálov,⁶⁸ ktorá mala zostaviť program národnej aktivity. Význam zapojenia sa týchto kňazov do štúrovského obrodného pohybu vynikne, keď si uvedomíme, za akých okolností sa hlásili k národnému životu. Pomery na Slovensku sa totiž za dve desaťročia podstatne zmenili v neprospech slovenskej veci. Bernolákovský pohyb podporovala alebo aspoň tolerovala cirkevná hierarchia (len si všimnime, koľkí vysokí cirkevní hodnostári boli členmi Slovenského učeného tovarišstva, alebo koľkí bernolákovci dosiahli vysoké cirkevné hodnosti). Čo znamenalo pre národ mať biskupa, ktorý podporoval slovenský národný život, svedčí skutočnosť, že za Štefana Moysesu sa v Banskej Bystrici rozvinul čulý národný život práve v kruhoch duchovenstva.⁶⁹

Ťažisko Cabanovej činnosti je aj v jeho výchovnej a osvetovej práci, ktorú vykonával ako farár v Komjaticiach. Svoju pozornosť venoval škole, a to tak, že presviedčal rodičov o užitočnosti dochádzky ich detí do školy,⁷⁰ zlepšoval samotnú budovu školy

digovanie tohto časopisu nebolo zverené pre jeho známy panslavizmus, začal roku 1850 pod záštitou A. Radlinského vydávať v Banskej Štiavnici po česky písaný a viac pre inteligenciu určený časopis Cyrill a Method. Avšak pre niektoré názory, ktoré vyslovil J. Palárik (potreba vytvorenia samostatnej cirkevnej provincie na čele s arcibiskupom), a najmä J. Holček, ktorý protestoval proti zaťažovaniu nižšieho duchovenstva, a M. Chlebák, ktorý zo zaostalosti slovenského ľudu obvinil vysokú cirkevnú hierarchiu a navrhol rozdelenie cirkevných majetkov i všeobecne pre oživovanie cyrilometodskej tradície, sa tento časopis dostal do rozporu s vrchnosťou. J. Palárik bol roku 1851 preložený do Pešti, kde mu bolo roku 1852 zverené vydávanie Katolíckych novín. Palárik v podstate akceptoval Klemptovu ľudovýchovnú koncepciu tohto časopisu, ale jeho úroveň pozdvihol. Samotný časopis Cyrill a Method po svojom obnovení v Banskej Bystrici pod patronátom biskupa Š. Moysesu, redigovaný M. Chrástkom, stratil svoj vyhranený charakter a postupne odumieral, pretože slovenskí autori prechádzali za J. Palárikom do Katolíckych novín alebo sa odmlčovali, až roku 1856 načisto zanikol. Vtedy roku 1857 jeho názov prevzal A. Radlinský pre Katolícke noviny, v ktorých bol od roku 1855 spoluredaktorom a od júla toho roku jediným redaktorom a vymanil ho z područia Spolku sv. Štefana (ten sa ho ochotne vzdal ako hospodársky neúnosného) a udržiaval ho pri živote najmä pričinením nitrianskeho kanonika Juraja Tvrdého. Nový Cyrill a Method bol v rokoch 1857 – 1861 tribúnou celonárodného významu, prispievali do neho aj niektorí evanjelici (D. Bachát, S. Godra, L. Orfanides a i.). Jeho príloha Priateľ školy a literatúry suplovala literárny časopis, jeho príloha Slovesnosť (1863) ním bola v pravom zmysle slova. A. Radlinský roku 1863 vytvoril osobitnú beletristickú prílohu pre ľud Vojtech, ktorá sa ako samostatný časopis po zániku Cyrilla a Methoda udržala až do 25. 6. 1866. Všetky tieto akcie zostali len rozbehmi, pretože nebolo odberateľov. Arcibiskupský príkaz z roku 1849 slovenské farnosti nedodržiavali. Príloha a potom samostatný časopis Vojtech bol určený výlučne pre ľud, ktorý však bol z veľkej časti negramotný a ekonomicky slabý stojaci, a preto ho neodoberal. Radlinský pre rentabilitu časopisu potreboval iba 800 predplatiteľov, ale na začiatku roku 1866 ich mal len 130, a pretože ich počet dokázal zvýšiť iba na 230, vydávanie časopisu musel zastaviť. Porov.: HUDÁK, J.: Andrej Caban, ideológ Radlinského skupiny. Viera a život, 1993, č. 3, s. 273 – 274.

⁶⁸ Známa sa stala aj schôdza u Cabana v Komjaticiach v roku 1847. Porov.: PRIKRYL, L., V.: Caban Andrej. In PAŠTEKA, J., Dr., spolu s autorským kolektívom: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava 2000, s. 177.

⁶⁹ HUDÁK, J.: Oneskorená spomienka na Ondreja Cabana. Vlastivedný časopis, 1968, č. 2, s. 81.

⁷⁰ „V nitrianskom biskupstve navštevuje na 100 duši len päť detí školu.“ Porov.: HUDÁK, J.: Oneskorená spomienka na Ondreja Cabana. Vlastivedný časopis, 1968, č. 2, s. 81.

a zväčšil ju, na vlastné náklady zaobstaral do nej nové stoličky a učebné pomôcky, rozdával šlabikáre i knihy, poškodené učebnice sám lepil, kreslil mapy, vyučoval pomocou biblických obrazov, predpisoval žiakom do zošitov tvary písmen, deťom dával písanky a atrament, zostavil abecedné tabuľky. Mal veľkú radosť z toho, že všetky deti v jeho vtedajšej škole vedeli plynulo čítať a čítanému textu aj rozumeli.⁷¹ Postupne dospel k tomu, že všetky komjatické deti navštevovali základnú školu.⁷² V roku 1860 komjatická škola mala okolo 180 žiakov a dvoch učiteľov.⁷³

Caban vyvíjal takú osvetovo-školskú činnosť, že Komjatice sa zmenili a Juraj Holček ich nazýval „Velebnicami“. Cabana prirovnávajú k švajčiarskemu výchovnému činiteľovi J. H. Pestalozzimu (1746 – 1827).⁷⁴ O Cabanovom záujme o školstvo svedčí aj skutočnosť prekladu pedagogického diela Štefana Majera. Matica slovenská by podľa neho mala vydávať predovšetkým učebnice pre slovenské školy. O Cabanovi sa zvyklo hovoriť: „*Kto Cabana nenašiel doma, s istotou sa pobral hľadať ho do školy.*“⁷⁵

Caban bol aj živým aktérom spolkov striezlivosti,⁷⁶ zúčastnil sa na zakladajúcom zhromaždení spolkov striezlivosti vo Veselom,⁷⁷ kde vtedy založili ústredný výbor zakladateľov spolkov miernosti a v Komjaticiach tiež založil takýto spolok.⁷⁸

Školské reformy a snahy o presadzovanie slovenských národných záujmov v školstve. In: Dejiny Slovenska zv. 3, Bratislava 1992, s. 252.

⁷¹ Porov.: TUŽINSKÝ, L.: Čestný názov základnej školy v Komjaticiach. Učiteľské noviny, 1999, č. 21, s. 3.

⁷² JANEK, J.: Slovenský Pestalozzi. Slovenský denník, 1990, č. 13, s. 5.

⁷³ Porov.: DRAGŮŇ, M.: Ondrej Caban, 1860 – 1990. Komjatice 1990, s. 29; GARAJOVÁ, J.: Moja interpretácia článku Ondreja Cabana: Prechádzka po slovenských počiatočných školách. Komjatice 2000, s. 19; JANEK, J.: Slovenský Pestalozzi. Slovenský denník, 1990, č. 13, s. 5 – uvádza počet 160 žiakov.

⁷⁴ JANEK, J.: Slovenský Pestalozzi. Slovenský denník, 1990, č. 13, s. 5.

⁷⁵ Porov.: DRAGŮŇ, M.: Ondrej Caban, 1860 – 1990. Komjatice 1990, s. 19; HOLČEK, J.: Necrolog. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 18, s. 143 – 144; GARAJOVÁ, J.: Moja interpretácia článku Ondreja Cabana: Prechádzka po slovenských počiatočných školách. Komjatice 2000, s. 18.

⁷⁶ Spolky striezlivosti boli v dejinách zaujímavý zjav, keď „ľudovoosvetoví pracovníci“, zväčša kňazi obidvoch konfesii, dávali podnetné impulzy k striedmosti pitia alkoholu. Myšlienka zakladania protialkoholických spolkov má svoje korene v Amerike na začiatku 19. storočia (1811). V štyridsiatych rokoch 19. storočia vznikali ďalšie združenia, často na priateľskej báze, – napríklad v Baltimore a v iných menších mestách. Z týchto krúžkov vyrástlo tzv. Washingtonské hnutie úplnej abstinencie (Washingtonian Total Abstinence Movement), ktoré bolo formálne založené v jednom baltimorskom hostinci 5. apríla 1840, potom sa rozrástlo aj do iných amerických miest. Medzi širiteľov hnutia abstinencie patrili napríklad aj Abraham Lincoln, neskorší americký prezident. V Kanade viedol protialkoholickú kampaň páter Chiniquy. Po jeho prednáškach vstúpilo do protialkoholických spoločností vyše dvestotisíc ľudí. V Írsku bol organizátorom hnutia striezlivosti kapucínsky páter Theobald Mathew. Počas jeho horlivého pôsobenia od roku 1838 sa počet členov spolkov striezlivosti v Írsku zvýšil na 5 miliónov. Z britských ostrovov sa boj proti alkoholizmu šírilo do Pruska, Nemecka (Seling), Sliezska (Diepenbrock, Piekary, Fiecek), Čiech, Rakúska a Uhorska. Prvý spolok striezlivosti na území Slovenska založil v roku 1840 Peter Árvay v Bobrovci na Liptove. Porov.: CABAN, P.: Spolky striezlivosti na území Banskobystrickej diecézy. Banská Bystrica 1999, s. 9 – 10.

⁷⁷ PRIKRYL, L., V.: Caban Andrej. In PAŠTEKA, J., Dr., spolu s autorským kolektívom: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava 2000, s. 177.

⁷⁸ CABAN, P.: Spolky striezlivosti na území Banskobystrickej diecézy. Banská Bystrica 1999, s. 13. JANEK, J.: Slovenský Pestalozzi. Slovenský denník, 1990, č. 13, s. 5.

S Cabanovou ľudovýchovnou činnosťou súvisí aj jeho podporovanie dobročinných aktivít, napr. venoval 800 zlatých alumnátu banskobystriického gymnázia,⁷⁹ podporoval Spolok sv. Vojtecha⁸⁰ a i.

Caban prijal Štúrovu reformu spisovnej slovenčiny, zapojil sa do štúrovského obrodného hnutia⁸¹ a od novej spisovnej reči vyžadoval maximálnu zrozumiteľnosť pre ľud.⁸² Z jeho okruhu vyšla aj požiadavka zriadiť osobitnú slovenskú učiteľskú preparáciu.⁸³

Z uvedených faktov vidíme, že literárno-osvetové aktivity Ondreja Cabana boli mnohostranné. Caban svojím životom i dielom sa dôstojne zapísal do dejín Slovenska ako príkladný kňaz, literát, osvetový pracovník a národný dejateľ.

LITERATÚRA

- DRAGUŇ, M.: Ondrej Caban, 1860 – 1990. 130. výročie úmrtia Ondreja Cabana. Komjatice 1990.
- ENCYKLOPÉDIA Slovenska, zv. 1. Bratislava 1977.
- GÁLIK, J.: Ondrej Caban. Planéta škola, 1999/2000, č. 3, s. 4 – 5.
- GÁLIK, J.: Škola s čestným názvom. Nitrianske noviny, 1999, č. 20, s. 3.
- GÁLIK, J.: Šíril svetlo poznania, prebúdza ducha národa. Nový nitriansky hlas, 1991, č. 16, s. 5.
- HAJNALA, P.: Ondrej Caban – národný buditeľ. Krajský hlásnik, 1999, č. 1, s. 7.
- HODŽA, M., M.: Volanie za Cabanom. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 16, s. 121 – 122.
- HOLČEK, J.: Necrolog. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 18, s. 143 – 144.
- HUDÁK, J.: Andrej Caban, ideológ Radlinského skupiny. Viera a život, 1993, č. 3, s. 271 – 277.
- HUDÁK, J.: Beletria pre ľud, slovenská moralistická próza v 50. a 60. rokoch 19. storočia. Trnava 1996.
- HUDÁK, J.: Oneskorená spomienka na Ondreja Cabana. Vlastivedný časopis, 1968, č. 2, s. 80 – 82.
- JANEK, J.: Slovenský Pestalozzi. Slovenský denník, 1990, č. 13, s. 5.
- MALÁ československá encyklopedie. Praha 1984.
- PASJAR, Š.: Dejiny knižníc na Slovensku. Bratislava 1977.
- PODHOREC, G.: Národa svojho Milovník. Katolícke noviny, 1978, č. 49, s. 5.
- PODHOREC, S., GÁLIK, J.: Komjatice 1256 – 1991. Komjatice 1991.
- POLANOVIČ, J.: Z hrobu Ondreja Cabana. Priateľ školy a literatúry, 1860, č. 22, s. 169.
- PRIKRYL, L., V.: Caban Andrej. In: PAŠTEKA, J., Dr., spolu s autorským kolektívom: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava 2000.
- RIZNER.: Bibliografia písomníctva slovenského, zv. 1. Turčiansky svätý Martin 1929.
- SEDLÁK, P.: Hnutie spolkov strízelivosti na Slovensku v rokoch 1844 – 1874. Prešov 1998.
- SLOVENSKÝ biografický slovník, zv. 1. Martin 1986.

⁷⁹ Svoju knižnicu, o ktorú nikto neprejavoval záujem, niekoľko dní pred smrťou poslal A. Cebecauerovi do B. Bystrice ako dar pre učiteľskú preparáciu.

⁸⁰ Porov.: Kázeň, ktorú pri pohrebe prevelebného pána Ondreja Cabana, farára komjatického, v chráme sv. Alžbety dňa 5. mája 1860 držal Gabriel Paulik, farár tótmederský. Budín 1860, s. 15.

⁸¹ Porov.: PODHOREC, G.: Národa svojho Milovník. Katolícke noviny, 1978, č. 49, s. 5.

Malá československá encyklopedie, Praha 1984.

⁸² „Vedľa zdáňa mého, všetko je to dobré, keď tak píšeme, aby sme čitateľom našim ľahko zrozumiteľni boli.“ Predmluva Preložiteľa. Porov. MAJER, Š.: Prostonárodné výchovoslovi čili paedagogia populárna, ktorú pôvodne v reči maďarskej na svetlo vidau Štefan Majer, v pripraviteľni ostrihomskej professor, a stolični prisedník, na slovenski jazik ale preložiu jisti národa svojho milovník. Budín 1847, s. VIII.

⁸³ Po nej volal Cabanov kaplán Matej Pelikán. Porov. RAPANT, D.: Slovenské povstanie roku 1848 – 1849. Turčiansky svätý Martin 1937, s. 612.